

НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДІЛОВОЇ АКТИВНОСТІ ТА УПРАВЛІННЯ НЕЮ

СТАШКО С.К., МАГІСТР*,
ПОЛТАВСЬКА ДЕРЖАВНА АГРАРНА АКАДЕМІЯ

У статті розглянуті дослідження сутності понять «ділова активність» та «управління діловою активністю», обґрунтовано основні проблеми управління діловою активністю та оцінювання його ефективності.

In the article considered researches essences of concepts «business activity» and «management by business activity», grounded basic problems of management by business activity and evaluation of his efficiency.

Постановка проблеми у загальному вигляді. У процесі виробничої діяльності відбувається безперервний кругообіг капіталу, змінюються склад, структура та напрямки використання засобів виробництва і джерел їх формування, постійно виникає потреба у додаткових ресурсах, з'являються проблеми відносно збереження, розширення обсягів виробництва та зміни його напрямків і, як наслідок, стають необхідними своєчасне, повне та достовірне оцінювання ділової активності та раціональне управління діловою активністю суб'єктів господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методичні та практичні засади ділової активності та управління нею знайшли відображення у працях таких вчених, як М. Д. Білик, Г.Г. Кірейцев, Ю. С. Цал-Цалко, А. М. Поддєрьогін, В. О. Мелц, О.В. Павловська, Г. В. Савицька, Р. А. Слав'юк, Л. А. Лахтіонова, Ю.М. Тютюнник та інші.

У вітчизняній економічній літературі терміни «ділова активність», «оцінювання ділової активності», «управління діловою активністю» почали використовуватися відносно нещодавно разом із появою в українській науковій економічній літературі опису закордонних методів фінансово-економічного аналізу та менеджменту діяльності підприємств. Відтоді ці поняття не залишаються поза увагою українських науковців, але, зауважимо, що дослідження розробок науковців щодо трактування економічного змісту цих понять свідчить про їхнє розмаїття та неузгодженість, а сучасна економічна практика й досі не має чітко вироблених показників оцінювання ділової активності та ефективності управління нею. Проблема загострюється ще тією обставиною, що нині будь-яке підприємство має власні підходи до оцінювання ділової активності, а відтак, і управління діловою активністю. Отже, актуальність теми статті зумовлена необхідністю подальшого дослідження наведених вище понять, шляхом визначення єдиного їх трактування і формування універсальної методики оцінювання ділової активності та ефективності управління нею, розробки дієвої моделі управління діловою активністю та способів її постійного удосконалення.

Цілі статті. Метою даної статті є розкриття змісту понять «ділова активність», «оцінювання ділової активності», «управління діловою активністю», визначення єдиного трактування цих понять, розгляд проблеми оцінювання ділової активності, характеристика основних елементів управління діловою активністю, огляд наукових пошуків вирішення проблеми оцінювання ефективності управління діловою активністю.

Виклад основного матеріалу. Ділова активність підприємства – це комплексне поняття, яке виражається через систему взаємопов'язаних економічних категорій. Тому, серед науковців є різні підходи до визначення цього поняття.

Г. Г. Кірейцев характеризує ділову активність з двох сторін. По-перше, під діловою активністю, на його думку, розуміється процес вибору оптимального співвідношення між наборами економічних ресурсів та окремо між обсягами виробництва різноманітних продуктів за допомогою цих ресурсів. Про зростання ділової активності в даному прикладі свідчить підвищення прибутковості підприємства за умов оптимізації структури використовуваних ресурсів та напрямів виробництва при незмінності інших умов. З іншого боку Г. Г. Кірейцев розкриває сутність ділової активності виходячи з теорії кругообігу ресурсів [2, с. 412].

У більшості наукових праць сутність ділової активності розкривається саме в контексті теорії кругообігу (оборотності) ресурсів, яка тлумачиться наступним чином: «Чим швидше кошти підприємства (активи і пасиви) зроблять кругообіг, тим більше продукції отримає та реалізує підприємство при одній і тій же сумі витраченого капіталу, тобто без додаткового залучення фінансових ресурсів» [2, с. 415]. Отже, за рахунок прискорення оборотності ресурсів при незмінності інших умов відбувається збільшення суми прибутку, а відтак можна говорити про зростання ділової активності. Крім того, збільшення швидкості обороту ресурсів підприємства дає змогу вивільнити частину оборотних засобів із господарського процесу для власних потреб, зокрема для розвитку виробництва.

* Науковий керівник д.держ.упр., доцент Т.М. Лозинська.

На нашу думку, невиправданим є підхід науковців, які обмежують трактування поняття «ділова активність» виключно виходячи із теорії кругообігу (оборотності) ресурсів. Ця теорія дає змогу охарактеризувати предмет дослідження лише у вузькому розумінні. Тому серед таких науковців як Ю. С. Цал-Цалко, М. Д. Білик, В. О. Мец, Є. В. Мних, та інших існують більш ґрунтовні підходи до визначення поняття ділової активності.

Так, Ю. С. Цал-Цалко, наприклад, розкриває зміст ділової активності, доповнюючи теорію кругообігу ресурсів ще двома економічними категоріями: «економічне зростання» та «економічний розвиток». Категорія «економічне зростання» ідентифікується як регулярне та стійке розширення масштабів економічної діяльності шляхом постійного нарощування величини фінансових ресурсів (майна) підприємства, яке доцільно проводити до досягнення ринкової рівноваги (задоволення попиту усіх потенційних споживачів). Поняття «економічний розвиток» пов'язується із використанням на підприємствах глобальних за своїм змістом досягнень технологічного прогресу, який в наш час є стрімким і дає змогу підприємствам швидко ставати лідерами на ринку [6, с. 401-403].

Схожі погляди на взаємозв'язок між економічним розвитком та діловою активністю мають й інші науковці. Зокрема М. Д. Білик та інші стверджують, що на рівень ділової активності підприємства безпосередній вплив має, поряд із рівнем ефективності використання ресурсів, ще й ступінь виконання цим підприємством плану за основними показниками, що забезпечують задані темпи його зростання в сферах операційної, фінансової та інвестиційної діяльності [1, с. 205].

На думку Ю. М. Тютюнника, головним критерієм ефективної роботи підприємства є його прибутковість [5, с. 154]. Тому, здійснюючи господарську діяльність, підприємство повинно намагатися отримати максимальну віддачу від використання ресурсів не тільки прискорюючи їх оборотність, а й використовуючи інші доступні якісні методи, зокрема:

- розширення ринків збуту продукції, включаючи збільшення поставок на експорт;
- створення та реалізація науково-технічних новинок, які б перевищували за якістю та можливостями світові аналоги або ж взагалі були унікальними в своєму роді;
- зміцнення репутації (ділового іміджу) підприємства та його зв'язків із діловими партнерами тощо.

Деякі автори виділяють окремо взаємозв'язок між рівнем ділової активності підприємства та його розрахунковими відносинами із контрагентами. Цікавими також є думки, відносно яких для поглибленого аналізу ділової активності підприємства його необхідно доповнювати аналізом ділової активності персоналу.

Під оцінюванням ділової активності слід розуміти процес кількісного вираження наслідків проявлення ділової активності, як певного процесу. Оцінювання ділової активності є питанням проблематичним, оскільки науковці мають різні погляди щодо ідентифікації наслідків її прояву. Так, існують погляди, що наслідками прояву ділової активності є зростання (скорочення) прибутковості та рентабельності підприємства, для інших – пришвидшення (сповільнення) оборотності активів і пасивів або ж збільшення (зменшення) коефіцієнта стійкості економічного зростання тощо. Окрім того, поглиблює дану проблему і той факт, що жодна з існуючих нині методик оцінювання ділової активності не в змозі точно та сміло виразити отриманий підприємством результат її прояву.

Методики оцінювання ділової активності, запропоновані окремими науковцями, в цілому включають наступні напрями:

1. Перевірка додержання так званого «золотого правила економ-міки підприємства», відповідно до якого темп зростання прибутку має бути більшим за темп зростання обсягу реалізації, а останній в свою чергу має бути більшим за темп зростання вартості активів.

2. Розрахунок коефіцієнта стійкості економічного зростання, на величину якого прямо впливають такі фактори як: частка реінвестованого прибутку, рентабельність продаж, ресурсовіддача, коефіцієнт фінансової залежності.

3. Розрахунок коефіцієнтів обертання активів і пасивів, які характеризують швидкість їх кругообігу за період.

4. Розрахунок інших пов'язаних із предметом дослідження показників, таких як:

а) показники ефективності господарської діяльності (рентабельності та окупності витрат і капіталу);

б) показники комплексного оцінювання дебіторської та кредиторської заборгованості;

в) показники ділової активності персоналу підприємства;

г) показники виконання планових завдань тощо.

Зміст управління діловою активністю – це вплив менеджменту підприємства на поточні плани по формуванню, розподілу та перерозподілу всіх видів доступних ресурсів з метою постійного підвищення ефективності діяльності підприємства на внутрішньогосподарському та загальноекономічному рівнях.

Управління діловою активністю охоплює такі сфери діяльності підприємства як операційна, фінансова, інвестиційна та соціально-економічна діяльність, яку не можна віднести до перших трьох видів діяльності.

Основні напрями управління діловою активністю, суб'єкти та об'єкти управління, наслідки управління діловою активністю показані на рис. 1.

Управління діловою активністю, на нашу думку, здійснюється за двома напрямками:

- соціально-економічне управління підприємством;
- управління ефективністю господарської діяльності.

Завданням першого напрямку управління є досягнення позитивного загальноекономічного ефекту, а другого – досягнення позитивного опосередкованого підприємницького ефекту (задоволення інтересів власників).

Окрім того, у зарубіжній економічній літературі характеризуються моделі управління діловою активністю. Під моделлю управління діловою активністю слід розуміти комплекс заходів, які необхідно здійснити, щоб прийняти раціональне рішення щодо удосконалення поточних планів управління ресурсами підприємства.

Усіх суб'єктів управління діловою активністю доцільно розділити на такі, що мають безпосередній вплив на об'єкти управління (менеджмент підприємства) та такі, що мають відносно опосередкований вплив (власники, державні органи, профспілки, споживачі (покупці) продукції, постачальники тощо).

Взаємопов'язаність напрямків управління діловою активністю визначає спільність їхніх об'єктів управління (рис. 1).

Рис. 1. Основні елементи управління діловою активністю

Під принципами управління діловою активністю розуміють систему правил, виконання яких повинно забезпечити більше зростання рівня ділової активності, ніж планування на початку поточного періоду.

До загальних принципів стратегічного управління діловою активністю можна віднести:

- інформація (фактична або прогнозна) повинна мати високу ймовірність правдивості (надійності);
- існує висока ймовірність отримання додаткової вигоди (додаткового ефекту) внаслідок виконання удосконаленого поточного плану;
- зміни внесені в поточний план управління одним ресурсом повинні бути узгоджені із планами управління іншими ресурсами;
- існує дієвий механізм швидкої передачі удосконалення плану до виконання;
- всі завдання, які додаються в процесі удосконалення поточних планів управління ресурсами підприємства повинні бути реально виконуваними на момент передачі удосконаленого плану до виконання;
- механізм управління відповідним ресурсом здатен організувати та проконтролювати виконання удосконаленого плану.

Оцінювання ефективності управління діловою активністю суб'єктів господарювання є майже недослідженим і становить значну наукову проблему. На думку багатьох науковців, вирішення даної проблеми полягає в розробці спеціальних показників (показника), які будуть ґрунтуватися на:

- порівнянні планових значень витрат на управління та обслуговування виробництва (ці витрати в середньому становлять 60-70% величини загально виробничих витрат) із їх фактичними значеннями;

- порівнянні планових значень показників оцінювання ділової активності із їх фактичними значеннями;

- порівнянні динаміки витрат на управління та обслуговування виробництва (планових, фактичних) із динамікою показників оцінювання ділової активності, – а насамперед динамікою інтегрованого показника (рейтинга) ділової активності (планового, фактичного) тощо.

Висновки. Узагальнюючи погляди науковців та спираючись на власні переконання, ми дійшли висновку, що ділова активність підприємства – це безперервний процес виконання комплексу поточних планів управління факторами виробництва, сукупність яких (тобто планів) на протязі декількох планових періодів відображає стратегію діяльності підприємства.

План управління фактором виробництва – це система заходів по формуванню, розподілу та використанню відповідного фактора виробництва, яка має на меті отримання від нього найбільшого господарського та соціально-економічного ефекту. До планів управління факторами виробництва відносяться наступні:

- плани управління активами підприємства;
- плани управління капіталом підприємства;
- плани управління трудовими ресурсами підприємства;
- плани управління підприємницькими здібностями адміністративного персоналу підприємства (менеджерів, маркетологів, економістів тощо) усіх рівнів.

Наслідком ділової активності, як процесу, є досягнення в кінці чітко визначеного планового періоду певного господарського та соціально-економічного ефекту. Оскільки ділова активність підприємства є складним комплексним процесом взаємодії багатьох факторів, то її оцінювання (тобто оцінювання отриманого ефекту) доцільно, на нашу думку, проводити за допомогою відповідного інтегрованого показника, розробка якого є актуальним науковим завданням сьогодення. Якщо господарський та соціально-економічний ефект, виражений інтегрованим показником ділової активності, на кінець базового планового періоду перевищує ефект, отриманий у кінці попереднього періоду, то відбувається кількісно виражене підвищення ділової активності підприємства, а в протилежному випадку – зниження.

Під управлінням діловою активністю ми розуміємо процес розробки дієвого комплексу опорних планів управління факторами виробництва, систематичного корегування цих планів під впливом змінних умов (обставин) зовнішнього та внутрішнього середовища, а також поєднання удосконалених планів у нові взаємоузгодженні, найбільш ефективні в даному короткостроковому періоді комплекси, які оперативно передаються до виконання. Іншими словами, управління діловою активністю – це процес формування та доведення до ідеалу стратегії підприємства в процесі її поточного виконання.

Вирішення актуальних проблем оцінювання ділової активності та оцінювання ефективності управління нею, є, на нашу думку, можливим лише після розробки чіткої методології розрахунку інтегрованого показника ділової активності.

Література.

1. Білик М. Д. Фінансовий аналіз: [навч. посіб.] / М.Д. Білик, О.В. Павловська, Н.М. Пригуляк, Н.Ю. Невмержицька. – К.: КНЕУ, 2005. – 304 с.
2. Кірейцев Г. Г. Фінансовий менеджмент: [навч. посіб.] / Г.Г. Кірейцев. – К.: ЦУЛ, 2002. - 496 с.
3. Мец В. О. Економічний аналіз фінансових результатів та фінансового стану підприємства: [навч. посіб.] / В. О. Мец – К.: Вищ. шк., 2003. 278 с.
4. Мних Є. В. Економічний аналіз: [підручник] / Є. В. Мних. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 412с.
5. Тютюнник Ю. М. Фінансовий аналіз бізнесу: [навч. посіб.] / Ю. М. Тютюнник. – Полтава: ІнтерГрафіка, 2004. – 288 с.
6. Цал-Цалко Ю. С. Фінансовий аналіз: [підручник] / Ю.С. Цал-Цалко–К.: ЦУЛ, 2008. – 566 с.